

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 160 (1528) 26 avqust 2017-ci il

1910-cu ilin aprel günlərindən biri idi. Təbrizin nisbətən gediş-gəliş az olan mərkəzi küçələrinin birində, kalakötür daş yolda, yüz nəfərə qədər kazakın müşayəti ilə dustaq arabasında əli, qolu qandallı bir nəfər dustaq aparırdılar. Yolboyu gedib-gələn adamlar dönüb arabada gedən dustağa baxır, kimliyindən nə günah sahibi olmasından asılı olmayaraq ona vaysınır, ürəklərində halına acıyırdılar. Arabir gözə dəyən çarşablı qadınlarda örtük altından gizli baxışlarla dustağı süzür, onun yoldan ötənlərə qarşı həlim, mehriban baxışlarını açıqca hiss edib, çoxu ürəyində "Vallah,

yerində dayandı. Atlı kazakların bir neçəsi atdan düşüb iri palıd ağacının kölgəsinə çəkilərək siqaret yandırdılar. Dustaq arabasını hündür bir divarın qırağına çəkildilər.

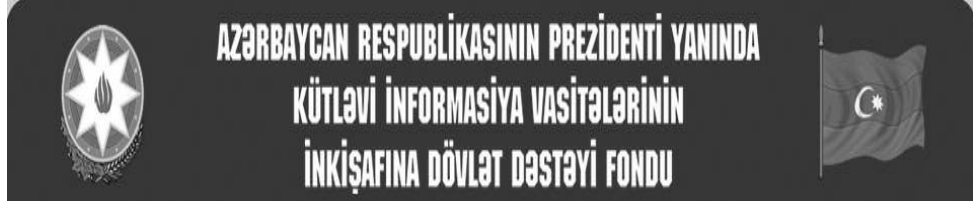
Kazakların biri üzünü yoldaşlarına tutub deyilməyə başladı:

-Hələ Təbrizdən çıxmamış, yorulmuş, görün bu yaramazı Naxçıvana aparıb təhfil verənə qədər nələr çəkəcəyik?!

Başından furaşkasını çıxarıb əlində yelləyən porucuk də narazı dilləndi:

-Bircə bu inqilabçılardan canımız qurtarsaydı...

-Nə qədər ki, Azərbaycan-Təbriz, Ərdəbil qazan kimi qaynayır, çətin

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

-Mən fransız səyyahıyam, gördüklərimi qeyd edirəm

-Müsyö, onda tez olun, çox mane olmayın.

-Baş üstə!

Səyyah yenədə üzünü dustağa çevirib:

-Cavan oğlan xahiş edirəm adını soyadını de.

-Mirzə Ələkbər Məmmədquluzadə.

-Necə, necə, bu fəmiya mənə çox tanış gəlir

"Molla Nəsirəddinin" jurnalı əlinizə kecməyibki, oxumamısınız?

-Oxumuşam əlbəttə oxumuşam özüdə çox xoşuma gəlib hətta onu bir dəfə Fransaya aparıb dostlarda gös-

mədquluzadənin doğmaca kicik qardaşı idi. Elə gənc yaşlarından da İranda demokratik hərəkata qoşulmuş. Cənubi Azərbaycanda azadlıq fədaləri Səttarxan, Bağırxan, Şeyx Məhəmməd Xiyabani kimi mübarizlərlə ciyin-ciyyə döyüşmüşdür. Bu vaxta qədər o yeddi ildən çox məhbus həyatı yaşamışdır. Növbəti dəfə yenədə həbs olunurdu. Qardaşı Mirzə Cəlil onun həbsindən düz altı ay sonra xəbər tutdu.

Həmidə xanım yazırdı:

"1910-cu ilin oktyabr ayında Mirzə Cəlil kəndə gəlib mənə bildirdiki, qardaşı Mirzə Ələkbər inqilabi fəaliyyətdə təqsindəkilərək tutulmuş və artıq

Mirzə Ələkbər Məmmədquluzadə kimdir?

pis əməl sahibinə oxşamır, görənsən onun günahı nədir ki, bu qədər əskər onu gözədən qoymur, deyər düşündürdü".

Dustaq arabası daş yolu taqqa-taq-la gedir, əl-qolu bağlı dustaq isə öz daxili aləmi ilə baş-başa, qalıb yoldaşı kimi onunla dərdləşirdi... Yolboyu sərbəst, azad olan doğma insanların asudə gediş-gəlişinə qibtə edir, özünün isə buxovlanmış azadlığını düşündükcə ürəyindən qara qanlar axırdı. Cavan ömrünün düz yeddi ilini o, belə azadlıqdan məhrum olmuşdu, günləri həbsxanalar küncündə, əzab-əziyyətli keçmişdir. İndi yenədə həbs olunmuşdu, nə qədər cəza alacaqdı, bilmirdi.

Dustaq arabası taqqa-taq-la yol gedir, rus kazaklar arabasının dalınca düşən balaca uşaqlara, arabaya yaxınlaşıb dustaqdan nə isə soruşmaq istəyən adamlara çəmkilərək: "Çəkilin, çəkilin"-deyər hay-həşir salırdılar.

Dustaq arabası bir xeyli yol gedib, küçənin sakit, gediş-gəliş az olan bir

qurtarar, parucik, -əl-qolu qandallı dustaq cavab verdi.

Parucik dustağın üstünə qeyzləndi:

-Narahat olma, İranlı sərbazlarla hamınızın bir-bir axırına çıxacağıq, necə ki sən axırına çıxan kimi. Yaxşı-yaxşı bax, bir də bu yerlərə ayağın dəyməyəcək. Naxçıvana çatan kimi ya edam, ya da ömürlük Sibire sürgün olunacaqsan.

-Hələ onu bilmək olmaz, belə şeyləri çox görmüşəm, -dustaq etinasızcasına cavab verdi.

Təsadüfən yol keçən, görkəmindən avropaliya oxşayan çiyində yol çantası, əlində əl ağacı olan, hündür boylu, orta yaşlı, sarışın saqqallı bir kişi ayağını saxlayıb onlara qulaq asırdı. Bir az ara sakitləşəndən sonra dustağa yaxınlaşıb çətin tələffüzlə:-

-Farsan, -dedi.

-Yox azərbaycanlıyam, Naxçıvandanam.

-Onda yaqın rus dilinə bilirsən, gəl rus dilində danışa, -Bu sözləri elə rus dilində dedi.

-Danışaq-dustaq cavab verdi.

-Danışığınızdan başa düşdüm ki inqilabçısən, ona görə tutublar. Bəs sənə hara aparırlar.

-Bəli inqilabçıyam. Səttarxan hərəkatının fəal üzvlərindənəm. Məni həbs edib öz vətənimə Naxçıvana aparırlar. Çünki mən rus təbəəliyində olduğumdan bunlar məni cəzalandıra bilməz, orda cəza təyin edəcəklər. Ancaq burada mənim öz vətənimdir, ancaq farslar ağalıq edir.

-Belə de, bu mənim üçün çox maraqlıdır.

Cibindən yol dəftərçəsi, qələm çıxartdı.

Bu məqamda porucikin nəzəri onlara sataşdı, əsəbi halda

-Hacı nə edirsən, çəkil get!

Sarışın saqqallı kişi cavab verdi:

Şəkilde: Ağcabədi rayonunun Kəhrizli kənd qəbristanlığında Mirzə Ələkbər Məmmədquluzadənin məzarı

tərmışəm, onların xoşuna gəlib. İndi yenə tapıb oxuyacam

-O jurnalı buraxan mənim böyük qardaşımdı, - Cəlil Məmmədquluzadə.

Səyyah sevindi:

-Nə yaxşı təsadüf. Mən necə dəfə-diki bu yerlərə gəlib gedirəm bilərəmki sən qardaşın da böyük inqilabçıdır. Buraxdı, o jurnalla bütün Şərqdə bir təlatüm yaradıb. Onunla çox görüşmək istərdim

-O, Tiflisdə yaşayır.

-Onda icazə verin hec olmasa sizin şəkiliyi çəkim.

-Buyurun.

Səyyah dustağın şəklini çəkəndə porucik onları görüb lap əsəbləşdi:

-Müsyö, siz lap ağ elədiniz!

-Yaxşı-yaxşı, gedirəm.

Səyyahın aralanıb getməyi ilə dustaq arabasında taqqa-taq-la yola düşməyi bir oldu.

Bəli 35-36 yaşlı bu gənc oğlan doğrudanda məşhur yazıçı dramatik, mübariz "Molla Nəsrəddin" in-Cəlil Məmmədquluzadənin doğmaca kicik qardaşı idi. Elə gənc yaşlarından da İranda demokratik hərəkata qoşulmuş. Cənubi Azərbaycanda azadlıq fədaləri Səttarxan, Bağırxan, Şeyx Məhəmməd Xiyabani kimi mübarizlərlə ciyin-ciyyə döyüşmüşdür. Bu vaxta qədər o yeddi ildən çox məhbus həyatı yaşamışdır. Növbəti dəfə yenədə həbs olunurdu. Qardaşı Mirzə Cəlil onun həbsindən düz altı ay sonra xəbər tutdu.

altı aydır ki, həbsxanadadır; onun işinə İrəvan vilayət məhkəməsində baxılacaq, boğazından asılmasa da, katorqa cəzasına məhkum ediləcəkdir.

Mirzə Cəlil dəhşətə gəlmişdi. Deyirdi ki, o bu dərde dözə bilməyəcək, əgər qardaşını Sibire sürsələr, (göndərsələr-Ş.A) o da onun arxasınca gedəcək. Onun bu vəziyyəti mənə də çox təsir etdi. Məhbusu xilas etmək üçün iki tanınmış vəkil tutmaq lazım idi. Bu məqsədlə mən bir təhər 1200 manat düzəldib, Mirzə Cəlilə verdim. O, İrəvana gedib iki vəkil tutdu (bunların biri o zamanın tanınmış vəkillərindən Məlik Ağamalov idi). Vəkillər işi yazadək təxirə saldırdılar".

Mirzə Cəlil vəkillərlə danışır razılıqdan sonra elə onların köməkliliyi ilə bir necə saatlıq görüş alıb qardaşı ilə görüşə bildi. İki qardaş qucaqlayıb öpdülər. Hər ikisinin göləri dolmuşdu.

Mirzə Ələkbər zəngin məlumatlı qorxmaz cəsur bir adam idi. Rus və fars dillərini yaxşı bilirdi. Olduqca mehriban, güler üz xoşxasiyyət, söhbətçil olduğundan hamı ilə tez ünsiyyət tapırdı.

Mirzə Cəlil qardaşını çox sevdi-yindən onsuz həyatını təsəvvür edə bilmirdi. Qardaşının aqibəti onu rahat buraxmırdı. Məhkəmə gününə qədər, səkkiz ayı nigarançılıqla gözləmək ona əzab verəcəkdə. Jurnalda işi çox olsada ara sıra özü yaxud, Həmidə xanım gəlib Mirzə Ələkbərə baş çəkirdi. Xüsusilə Həmidə xanım hər gələndə ona yemək və lazım olan müxtəlif ləvazimatlar gətirirdi. Beləcə günlər aylar narahatlıqla, nigarançılıqla gəlib keçir, məhkəmə günü yaxınlaşırdı.

Şirxan Aranlı
Yazıçı, publisist, AYB-nin üzvü

